

Stengel promenade

In de voetsporen van de barokke
bouwmeesters

Beste bezoekers en bezoekers van de stad en de regio Saarbrücken, u bent geïnteresseerd in de bezienswaardigheden van onze stad? De kenmerken van Saarbrücken, de Ludwigskerk en het slot Saarbrücken, zijn getuigenissen uit de tijd van de barok.

Wij vinden het nog steeds een geluk, dat in de 18e eeuw toevallig in de troonopvolging vorst Wilhelm Heinrich von Nassau-Usingen, een man met gevoel voor bouwkunst, de hoofd van het land Saarbrücken werd.

Hij koos de getalenteerde barokke bouwmeester Friedrich Joachim Stengel tot zijn architect. De prins had een uitstekend vakman voor de eerste uitgebreide stadsplanning van het huidige Alt-Saarbrücken gevonden. Met imposante gebouwen, genereuze ensembles en prachtige pleinen, toendertijd zelfs met Franse elementen, werd Saarbrücken een koninklijke residentie, waar de een of andere regent jaloers op werd. Tijdens Stengels leven was Johann Wolfgang von Goethe de meest beroemde bezoeker van zijn bouwkunst. Hij noemde de stad "klein en heuvelachtig en waarschijnlijk door de laatste prins versiert".

Onze flyer begeleidt tijdens uw individuele wandeling langs de Stengelpromenade naar de overblijfselen van deze bloeitijd. Langs de Barokstraße SaarPfalz komt u in de plaatsen Blieskastel, Ottweiler en Zweibrücken nog meer juwelen van het werk van Stengel aan de Saar tegen.

Ik wens u veel plezier met het verkennen van onze stad en onze regio.

Peter Gillo, Regionalverbandsdirektor

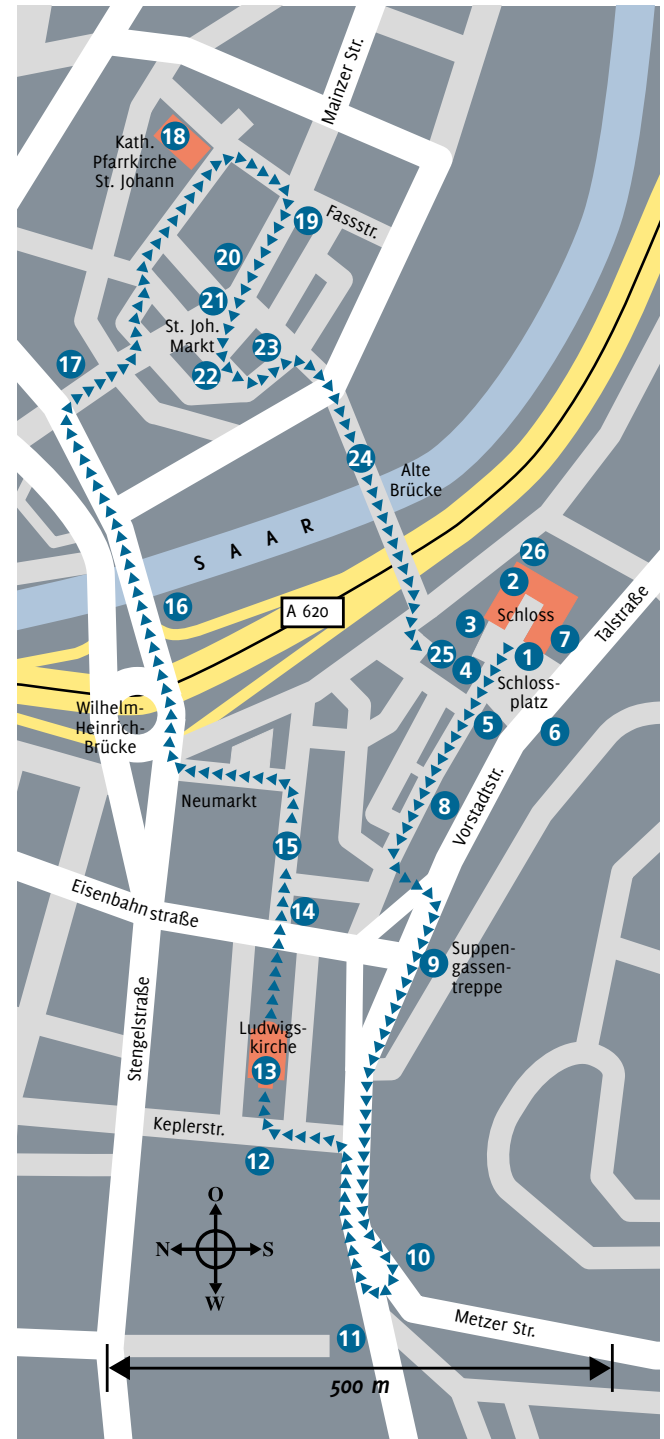
Friedrich Joachim Stengel, geboren op 29 september 1694 in Zerbst, bezocht van 1709 tot 1712 de academie beeldende kunsten in Berlijn, nadat zijn moeder zijn passie voor tekenen herkende.

Als architect van de Abtei in Fulda werden werkzaamheden aan slot en oranjerie aan hem overgedragen. Hij kwam met Maximiliaan Welsch, de oudmeester van de Rijnlandse Frankische laat-barok in contact. Door verbouwingen aan het slot Usingen, de gedeeltelijk begonnene interieur verbouwing van Wels op slot Biebrich evenals de aangebouwde wintervleugel, toonde Stengel zijn nieuwe werkgever Nassau-Usingen, 1733 eerste voorbeelden van zijn vaardigheden. Als consultant van Prins Wilhelm Heinrich von Nassau-Usingen, die in 1741 het regentschap overnam, leerde Stengel Saarbrücken in 1735 kennen. Een reis met de prins naar Parijs en omgeving vormde in 1739 de toekomstige richting van de vorst, waarvoor Stengel de ontwerpen leverde.

Het kwam tot een uitgebreide stadsplanning. Het gezicht van de stad werd aan de toenmalige begrippen van geometrie en symmetrie aangepast. Zichtbaar wordt dit in royale en verschillende visuele assen. In zijn eerste tijd in Saarbrücken creëerde Stengel voornamelijk het stadspaleis, de Wilhelm-Heinrich-Straße met Friedenskirche en het Oud stadhuis.

Na een kort verblijf in Zerbst en Gotha keerde hij in 1752 terug naar Saarbrücken. Uitbreiding van het stadhuis, Erbprinzenpalais, katholieke parochiekerk St. Johann, Ludwigskerk, het slot en dergelijke betonden zijn voortdurende vlijt. Pastorieën en houtvesterswoningen, de gebouwen in de residencia Ottweiler en in de Franse revolutie verwaarloosden jacht- en lustburchten kwamen erbij.

Op 10 januari 1787 stierf Stengel in zijn huis aan de Wilhelm-Heinrich-Straße als een vooraanstaande bouw-hoofdinspecteur van het vorstelijke huis Nassau-Saarbrücken.

Gevangenissonder barokke wachthuizen (1)

Toen Stengel Saarbrücken in 1735 voor het eerst betrad, maakte hij op het slotplein kennis met een oud renaissanceslot uit het begin van de 17e eeuw. Het gedeeltelijk, van een uit de middeleeuwen stammende burcht overgenomen verdedigingsmateriaal om het hoofdgebouw, bestond uit, voor die tijd, gebruikelijke wallen en slotgrachten, torens, muren en een valbrug over de slotgracht.

Het zuidoostelijke en zuidwestelijke bastion, twee verdiepingen tellende kazematten, kerkers en enkele militaire kelders kwamen uit de jaren 1563-1569.

Model van het renaissanceslot

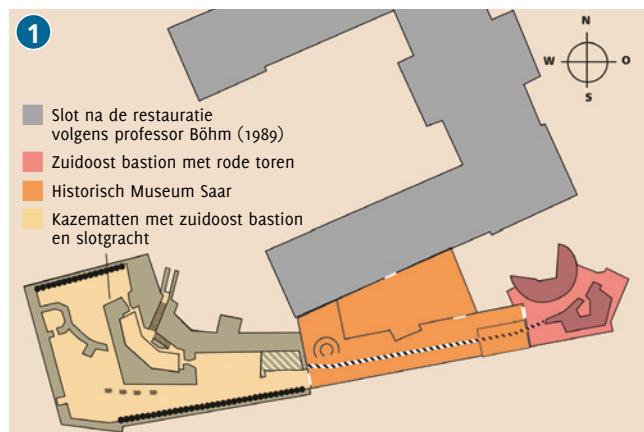
In januari 1739 richtte Stengel een zes punten verzoek aan prins Wilhelm Heinrich ... *bouw van een nieuw slot in Saarbrücken*. Hij vraagt onder andere informatie over *de zde sloot*, voor zover *die noodzakelijk is voor het voorplein, om dicht te gooien*, en ook ten derde de twee ingerichte wachthuizen. Twee dagen later schreef Wilhelm Heinrich het antwoord *wij vinden het opgestelde plan aangenaam*.

Vijftien meter onder het slotplein werden in januari 2007 na enkele opgravingsjaren aanzienlijke delen van de huidige ondergrondse vestingwerken toegankelijk gemaakt. Hier ontmoet de bezoeker ook een van de twee gevangenisstorens, die Stengel in de gracht en bij de ingang van de Avant-Cour met barokke wachthuizen liet bouwen. In het plafond van de cel is

een vierkante opening zichtbaar, waardoor daders naar beneden werden gehaald. Een keermuur grenzend aan de gevangenisstoren overbrugt de korte afstand tot het machtige zuidwestbastion met geïntegreerde kazematten. De ooit voor militair gebruikte vestingruimtes zijn met ruwe bakstenen plafonds, geschutpoorten en een

Barokslot, olieverfschilderij

trap voorzien. De toegang tot de opgravingen vindt plaats via het Historisch Museum Saar.

Slot (2) Gebouwd volgens de plannen van Stengel in barokstijl 1738-48 voor Prins Wilhelm Heinrich von Nassau-Saarbrücken (1718-68); vooraf sloop van het renaissancekasteel (gebouwd 1602-17); daarvoor middeleeuws kasteel; Noordvleugel van het barokke kasteel tijdens de Franse Revolutie in 1793 afgebrand; 1810 verbouwing tot een burgerlijk “rijtjeshuizencomplex” met verkleining van alle verdiepingen om ongeveer een derde; 1872 gereduceerd middeldeel als tussenvoegsel; 1944 vuur in het hoofdgebouw van de noordvleugel (toen thuis van de Gestapo); vanaf 1965 ernstige statische problemen in het hele gebouw; na een lange discussie over “wederopbouw na Stengel” of “restauratie van het bestaande” 1981 besluit over een innerlijke vernieuwing in de bestaande grondmuren, aangevuld met een nieuw middeldeel en een uitgebouwde zolder (Prof. Gottfried Böhm/Keulen); publieke overgave op 7 april 1989.

Schlossplatz (2) Oorspronkelijk verhard voorplein van het slot met slotgracht; rond 1740 dichtgooien van de grachten (renaissance kazematten blijven ondergronds bestaan) en aanleg van een schuine vlakte, onderverdeeld door balustrades, roosters en twee wacht paviljoens (vandaag herinneren ijzeren ketens en fonteinen daaraan); van 1938 tot 1988 door een grote buitentrap in twee niveaus gedeeld; sinds 1989 herinnert het weer aan de barokke tijdperk; 1993 aanleg van 2146 straatstenen met aan de onderkant de naam van voormalige joodse begraafplaatsen in Duitsland (“Platz des unsichtbaren Mahnmals”, idee: Jochen Gerz).

Volkshogeschool (vhs) (3) Sinds 1955 “Kreiskulturhaus” in plaats van de voormalige “Orangerie” (gebouwd door Stengel’s zoon Balthasar Wilhelm 1786/87 en uitgebrand in 1944); slotcafé met biertuin.

Museum voor Pre- en Protohistorie en Oude Collectie van het Saarland Museum (4) Voormalig “Kreisständehaus” (1911); binnen barokke trapleuningen; oorspronkelijk woonhuizen, door Stengel afgebroken voor de nieuwbouw van een koetshuis (1765).

Oud stadhuis (5) 1748-50 opgericht door Stengel; afgebrand in 1944; rond 1950 vereenvoudigde reconstructie.

Erbprinzenpalais (6)

(Schlossplatz 3) 1758/59 door Stengel tot barokke stijl vervormd; 1973 van de regio Saarbrücken gekocht en 1977-81 gesaneerd tot gebouwen van het openbare bestuur en leven.

Nieuwe constructie van het “Historisch Museum Saar” (7) Ontwerp door Prof. Gottfried Böhm; geopend in 1993 ter aanvulling van de museumzalen in de slotgewelven (sinds 9 november 1988).

Verder door de Schlosstraße naar Ludwigskerk. Achter het “oude stadhuis” begint het gebied van de oudste wijk van Saarbrücken; tijdens het bombardement op 5 en 6 oktober 1944 bijna volledig vernield; 1977 herbouwd als **Nanteser Platz (8)** (Nantes is sinds 1965 partnerstad van Saarbrücken).

Blik naar links: (Vorstadtstraße 13) Op een hoge sokkel voormalige **oude smederij** in de oude “Hintergasse”.

Aan het einde van Nanteser Platz/Schlossstraße slaat u linksaf naar de “Suppengassentreppe”. Muur uit 1788 als verplaatste restant van barokke tuinarchitectuur; daarvoor **Telemach (9)**; sinds 1902 fonteinornament voor het nieuwe stadhuis van St. Johann; wegens “immoraliteit” verklaart tot vijand; in 1930 verband naar een kelder; vanaf 1960 in de kasteeltuin; sinds 1976 aan deze plek.

Volg de trappen van het douanekantoor. Plaats van de voormalige Lutherse en hervormde begraafplaats; plaat ter herinnering aan het vermoedelijke **graf van Stengel (10)**.

Tegenover Gasthaus “Zum Adler” **(11)** Gebouwd rond 1750.

De Vorstadtstraße oversteken richting Keplerstraße. Beneden langs het postkantoor muren van het voormalige “Große Komödienhaus”; Ontworpen door Balthasar Wilhelm Stengel in 1786/87; na 1793 verwoest.

Kunstacademie Saar (12) (Keplerstraße 3) Gebouwd in 1763-69 als “armen-, wees-, tucht en werkhuis” volgens een ontwerp van Stengel; later militaire barakken; door de Luchtaanval van 5 en 6 oktober 1944 met alle gebouwen op het Ludwigsplein afgebrand.

Ludwigskerk (13) Het belangrijkste deel van een “Place Royale”-architectuur gebouwd door Stengel in 1762-75. Type van een protestantse kerk; aan de buitenkant decoratieve figuren met motie-

ven uit het Oude en Nieuwe testament; Geleidelijke reconstructie na vernietiging van het plein sinds de jaren 50; Ludwigsplein omringd door verschillende paleizen voor voormalige beleidsambtenaren.

Verder via op de oostelijke trap – langs de Goethe-herdenkingsplaat – naar de **Vredenskerk (14)** ontwerp van Stengel; 1743-46 gebouwd voor de protestantse hervormde gemeenschap; Toren pas in 1760/61 gebouwd; afgebrand in 1944; herbouwd in 1962-67.

Verder door de **Wilhelm-Heinrich-Straße (15)** Aanleg volgens geplande stadsuitbreiding in 1746-49; Originele toestand alleen nog maar in de huizen nr. 2 en 17 (gourmetrestaurant “Handels-hof”); aan de plaats van huis nummer 9 stond tot oktober 1944 het huis van Stengel, waar deze op 10 januari 1787 stierf.

Via de Neumarkt naar de Wilhelm-Heinrich-Brücke. Blik richting de **“Oude Saarkranen” (16)** 1761/62 volgens plannen van Stengel van de “Krahen-Gesellschaft” gebouwd wegens de groeiende handel met Holland, de Elzas en Zwitserland; Verwoest door ijs in 1784; wederopbouw en demontage in 1865 vanwege een nieuwe haven en toenemende concurrentie door het spoor (vanaf 1852); heropbouw door IHK en burgerdonaties 1989/90. De kraanarm met vaten en vogels is aan renovatie toe en om veiligheidsredenen weggehaald.

Vorbij het warenhuis Karstadt in de **Bahnhofstraße**. Van Stengel al 1764 als “lagere buitenwijk” gepland, gebouwd tot 1776, in de 19e eeuw uitbreiding richting het treinstation; na de 2e Wereldoorlog sterk veranderd herbouwd.

Bahnhofstraße 26 (17) Laatste getuigenis van de barokke staduitbreiding voor de voormalige stadsmuur; 1776 gebouwd als “Gasthaus zum Stern”; buiten, binnen en in de tuin vooral originele details; betrokken bij de uitbreiding van het moderne stadhuis.

Steek de Gerberstraße over, via Herbergsgasse, Kaltenbachstraße en katholieke Kirchstraße naar de **katholieke parochiekerk St. Johann (18)** Eerdere gebouwen uit de 9e eeuw; 1751 sloop van de Johanniskapel; 1754-58 nieuwbouw

volgens ontwerp van Stengel; bouw van de toren in 1763; in 1793 geplunderd; verschillende mislukte veranderingen in de 19e eeuw; herstel van de oorlogsschade 1947-57; restauratie volgens barok voorbeeld 1972-75 (stucwerk, orgel, zijaltaren enz.).

Türkenstraße-straat pas in 1890-93 door sloop van drie huizen uit de 18e eeuw verbreed tot de huidige vorm; kruising St. Johanner Markt / Obertorstraße gericht naar oosten richting de voormalige “Obere Vorstadt”, vanaf 1793 volgens plannen van Balthasar Wilhelm Stengel gebouwd; bezienwaardig is de Mainzer Str. 2 (herberg met binnenplein).

Eckhaus (19) (St. Johanner Markt 49 / Fassstraße) Gebouw uit de 17e eeuw.; linker helft uit 1760; rechter helft bovenste raam op de puntgevel in houtsnijwerk is het laatste “Frankische venster” van de late renaissance in Saarbrücken.

Stadtgalerie (20) (St. Johanner Markt 24) ca. 1760 gebouwd als “Gasthaus zum Bären” 1905 verbouwing tot marktpassage, 1908-81 gebruik als museum.

Verder naar de markt met de centrale **Stengelfontein (21)** gebouwd in 1759-60; bewust gekozen locatie in het zichtmiddelpunt van slot en Halberg; achtkantige fonteinbassin die oorspronkelijk in schelpvorm werden toegepast; 1994 omvangrijke renovatie.

Schuin over de markt naar Gasthaus **Zum Stiefel (22)** uit 1718; Traditioneel huis van de brouwerijfamilie Bruch; Gevel net als andere huizen op de markt uit ouder verleden; herzien door Stengel; 19e eeuw huizen 1938 “rebarokiseerd”.

Door het straatje “Am Stiefel” en Froschengasse naar Saarstraße; links op de hoek zijn **overstromingsmarkeringen** te zien (23).

Rechts naar de **Oude brug (24)** 1546-48 gebouwd in opdracht van Keizer Karel V als vervanging voor altijd overstromingsgevoelige oversteekplaats en veerboot; Bogen meerdere keren gedeeltelijk verwoest; sinds 1964 nog maar voetgangersbrug langs oever van Oud-Saarbrücken over de snelweg.

Slotmuur 1964-66 ca. 17 m verplaatst; daarbij werd de Stengelsche kademuur van 1762/63 afgebroken; in de muur naar de kerk hoofd van de “Aartsgierige bakker” (voormalige speer van vuil water naast de oude brug, volgens de legende werd een speculant aan de kaak gesteld in hongertijden).

Slotkerk (25) 1261 als Sint-Nicolaaskapel; huidig gebouw uit het einde van de 15e eeuw; 1677 afgebrand; 1743 barokke torenkoepel van Stengel; 1944 opnieuw afgebrand; 1956-58 wederopbouw; 1959 nieuwe ramen door Prof. Meistermann, Düsseldorf;

1989-1992 renovatie; 2006 vernieuwing van Stengels torenkap; grafmonumenten van de graven en vorsten van Saarbrücken uit de tijd van 1700-1768. Heilige kunst en culturele monumenten van het Saarland Museum.

Vanaf hier – na een aanbevolen reis door de Kirch-, Küfer- en Altneugasse – terug via Schlossberg of via de trap bij de “Aartsgierige bakker” tot aan de kasteeltuin.

Het bovenste tuinterras op het kasteel biedt een indrukwekkend uitzicht op de **wijk St. Johann (26)** aan de andere kant van de Saar. Voor de heuvelrand van St. Johanner Stadtwald schitteren rood de talloze daken met bekende torens ertussen. Rechts op de voorgrond bevindt zich het halfronde gebouw van het staats-theater (1938). Links ervan ziet u de “Welsche Kappen” van de protestantse en katholieke parochiekerk. Onmiskenbaar is ook de machtige toren van het stadhuis. Aan de voet ligt de **oude brug**, aan de rechterkant was vroeger de veerboot. Opmerkelijk is het uitzicht door de Saarstraße op de **St. Johanner marktbron**. Deze lijn staat voor een van de visuele assen, waarmee Stengel structurele elementen creëerde.

Informatie over bezienswaardigheden VVV Saarbrücken In het slot:
Telefoon +49 681 506-6006
touristinfo@rvsbr.de

Ludwigskerk:
Protestants stadskantoor
Telefoon +49 681 52524

Katholieke parochiekerk St. Johann: Parochiekantoor,
Telefoon +49 681 32964

Uitgever:
Regionalverband Saarbrücken
www.regionalverband-saarbruecken.de

Tekst: Stefan Weszkalnys, Eckart Sander
Ontwerp: Thomas Salzmann

Foto's: Tom Gundelwein, Christof Kiefer, Karin Puslat, Thomas Rößler, Thomas Salzmann, Fotolia, Kongress- und Touristik Service Region Saarbrücken GmbH